TOLERANTLIK VA INTERNATSIONALIZM TUSHUNCHASI HAQIDA

Aytbayeva Gulchexra Yermekbayevna
Guliston davlat pedagogika instituti O‘zbek tili va tillarni o‘qitish kafedrasi dotsenti
Daulbayeva Jansaya Ulanbay qizi
Guliston davlat pedagogika instituti qozoq tili va adabiyoti ta’lim yo‘nalishi 14-22-guruh talabasi

Annotatsiya. Maqolada tolerantlik haqida tushuncha, tolarantlikning internatsionalizm bilan bog‘likligi va bag‘rikenglikni bola tarbiysidan boshlash kerakligi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: bag‘rikenglik tarbiyasi, sabr-toqatlilik, tolerantlik paradoksi, qadriyatlar, bag‘rikenglik deklaratsiyasi, tolerantlik tamoyillari, demokratik pozitsiyala, tolerantlik, internatsionalizm.

Bugungi kunda tolerantlik inson huquqlari va tenglik tamoyillari bilan chambarchas bog‘liq. Bu tamoyillar BMTning Umumjahon inson huquqlari deklaratsiyasida ham o‘z aksini topgan. Tolerantlik falsafasi global muammolarni hal qilishda asosiy rol o‘ynaydi [9]. O‘zbekiston kabi ko‘pmillatli davlatda tolerantlik alohida muhim ahamiyatga ega. Turli xil dinlar va madaniyatlar bir joyda uyg‘un yashaydi. Tolerantlik bu uyg‘unlikni ta’minlashning asosiy omilidir.

Tolerantlik jamiyatda turli xil e’tiqod, madaniyat va qarashlarga hurmat ko‘rsatish va ularni qabul qilishni anglatadi. Bu so‘z lotincha “tolerare” so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, “sabr qilish” yoki “bardosh berish” ma’nosini beradi [12].

Bag‘rikenglikni insonning boshqa odamlarga bo‘lgan munosabatining ko‘rinishlaridan biri sifatida anglash, tarbiya bu munosabatni salbiy bo‘lsa ham o‘zgar-tirmasligi mumkin: bizning bolani o‘z qarashlarini o‘zgartirishga, fikrlashga majburlashga haqqimiz yo‘q. Gap shundaki, u ilgari tanimagan narsani tan olishi, ilgari sevmagan narsasini sevib qolishini tan olishi mumkin. U ham o‘z munosa-batiga ega. Bunda gap boshqacha va murakkabroq – bag‘rikenglik o‘z subyekti va obyektini birgalikda yashash holati bilan ta‘minlashi mumkin va kerak; bag‘ri-kenglik tarbiyasi bolaga ushbu vaziyatga adekvat yordam berish uchun mo‘ljal-langan. [3; 108–111]

Bag‘rikenglik, yuqirida qayd etkanimizdek, birinchi navbatda, sabr-toqatlilikni anglatadi. Shaxsiy imtiyozlardan qat’i nazar, boshqalarning qarashlariga, qiziqishlariga bag‘rikeng bo‘lishdir. Terminologiyaga murojaat qiladigan bo‘lsak, “bag‘rikenglik” so‘zi lotinchadan olingan bo‘lib, “tolerantia”, ya’ni “sabr-toqat” ma’nosini anglatadi [11] va insonlarning o‘zaro munosabatlarida muhim rol o‘ynab, boshqalar bilan fikr almashish, murosaga erishish va tinchlikni saqlashda asosiy omil sifatida ko‘riladi [10].

Tolerantlikning asosi va uning dinamikasining mumkin bo‘lgan maydoni, birinchi navbatda, shaxsning tajribasida yotadi va ishlaydi. Demak, bag‘rikenglik tarbiyasi – bu pedagogik nuqtai nazardan, bag‘rikenglikning ijobiy tajribasini maqsadli tashkil etish, ya’ni boshqalarning nazarida ular qanday bo‘lishidan qat’i nazar, ular bilan o‘zaro munosabatni talab qiladigan shart-sharoitlarni maqsadli ravishda yaratishdir.

Bag‘rikenglik – bu har bir inson individual va shaxsiy mustaqil hayot kechirish huquqiga ega ekanligini aniq tushunishga asoslangan boshqa odamlarning qadriyatlariga nisbatan bag‘rikeng, hurmatli munosabatdir.

Tolerantlik internatsionalizm tushunchasi bilan ham chambarchash bog‘liqdir. Internatsionalizm, ya’ni baynalmilalchilik (*lotincha inter – aro, natio – xalq*) – turli millat, irqdagi kishilarning xalqaro birdamligini ifoda etadigan tushuncha. Internatsionalizm tarixiy taraqqiyotning ma’lum bosqichida, millatlarning kelib chiqishi va millatlararo munosabatlar natijasida muomalaga kiritilgan tushunchadir. Internatsionalizmning tub mohiyatini insonparvarlik, tolerantlik g‘oyalari, xalqaro hamdo‘stlik, birdamlik, hamjihatlik kabi umuminsoniy tamoyillar tashkil qiladi. Internatsionalizmni burjua davlatlarining kelib chiqishi bilan bog‘liq holda izohlash masalaga noto‘g‘ri yondashish demakdir. Tarix saboqlariga ko‘ra, xalqaro ham-do‘stlik va hamkorlik tamoyillari jahon xalqlarining turmush tarzida hamisha mavjud bo‘lgan. Internatsionalizm g‘oyasi Aflotun, Arastu, Forobiy, Ibn Sino, Nizomiy, Navoiy, Abay va boshqa allomalarning asarlarida atroflicha bayon etilgan. Internatsionalizm tushunchasini sinfiy, siyosiy va mafkuraviy jihatdan ta’riflash uning umuminsoniy mohiyatini soxtalashtirishga sabab bo‘ladi. Internatsionalizm g‘oyalari va tamoyillarining uzluksiz rivojlanib borishi umuminsoniy demokratik qadriyatlar ta’sirining kuchayishi, jahonda xalqaro tolerantlikning barqarorligi bilan bog‘liqdir. Bugungi kunda yurtimizda 130 dan ziyod millat va elat vakillarining o‘zaro ahil, tinch-totuv yashab kelayotgani, Vatan va mamlakatning gullab-yashnashi uchun bir yoqadan bosh chiqarib mehnat qilayotgani internat-sionalizmning amaldagi haqiqiy ifodasidir [5].

Kundalik hayotda tolerantlik kichik ishlardan boshlanadi. Masalan, qo‘shnining boshqa millatdan bo‘lishiga qaramay, unga hurmat ko‘rsatish muhimdir. Bu ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi. Maktablarda tolerantlikni o‘rgatish muhim ahamiyatga ega. Bolalar kichik yoshdan turli madaniyatlarni hurmat qilishni o‘rganadi. Bu kelajakda ularni ochiq fikrli shaxs sifatida shakllantiradi. Ish joyida tolerantlik jamoaviy muvaffaqiyatga yordam beradi. Turli xil odamlarning g‘oyalari birlashganda, yangi yechimlar topiladi. Bu innovatsiyalarni rag‘batlantiradi [12].

Xullas, bag‘rikenglik inson hayotini boyitadi, chunki boshqa odamlarga samimiy qiziqish, ularni tushunish istagi dunyoqarashni kengaytiradi, dunyoni barcha ko‘rinishlarida bilish istagini rivojlantiradi, bebaho hayotiy tajribani to‘playdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bag‘rikenglik tamoyillari Deklaratsiyasi: YUNESKO bosh konferensiyasi-ning 28 sessiyasida qabul qilingan (1995 y. 16 noyabr, Parij) //Nashr uchun mas’ullar: A.Saidov, K.Jo‘rayev. –T.: YUNESKO, 1999. –15 b.

2. Burxanova G. O‘quvchilar siyosiy madaniyati va tolerantlik: “Milliy istiqlol g‘oyasi: millatlararo totuvlik va dinlararo bag‘rikenglikni o‘quvchi va talaba o‘quvchilar dunyoqarashini shakllantirishdagi roli” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. 26–27 may. – Samarqand, 2006.

3. Dehqonboyev M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tolerantlikni shakllanti-rishning metodlari, shakllari vavositalari. Ilm fan yangiliklari konferensiyasi.– Andijon, 2024, 30-sentabr. 108–111 bet.

4. Jabborov Sh. Millatimiz bag‘rikengligi ko‘zgusi.//Xalq so‘zi. 2006. 9-avgust